

דף שבועי

בס"ד

פרשת וישב, תשפ"ו, מספר 1647

אותנטיות כמבחן מנהיגות: עיון מחודש בדמות ראובן בפרשיות יוסף ואחיו אריה ארזי

אותו אל הבור הזה אשר במדבר" כוונתי, שלא תחטאו בו כלל, אלא שיראתי אם הייתי אומר כן לא הייתם עושים שתהרגוהו מיד, ושאלתי שתשליכוהו אל הבור.

להבנתו, ראובן רצה להניא את אחיו מלפגוע ביוסף, אך הוא לא אמר זאת במפורש. במאמר מאיר עיניים "אל תחטאו בילד"⁷ הרב סמט מלמדנו, כי בדיבור הראשון המתחיל ב"ויאמר" אמר ראובן לאחיו שהוא מתנגד להריגת יוסף. אחיו לא ענו לו מילולית, אבל מתגובתם הלא מילולית הוא הבין שדבריו אינם מקובלים עליהם. לכן הוא הציע הצעה חלופית שמתחילה ב"ויאמר" השני,⁸ בתקווה שהיא תתקבל והוא יוכל להציל את יוסף בהמשך, אלא שלבסוף, אף על פי שנתקבלה ובוצעה בידי האחים, גם היא לא הצליחה להציל את יוסף. דברי הרב סמט תואמים את ביאורו של הנצי"ב:⁹

ויאמר לא נכנו נפש. לא כתיב 'ויאמר אליהם' כמו בקרא הסמוך, אלא מתחלה בא ראובן בקול רעש גדול ומדבר אל עצמו 'היו לא תהיה לא נכנו נפש', ואחר שהבינו שלא יוכלו להלוך נגד רוחו ודעתו של ראובן, הוסיף לדבר אליהם בנחת והסביר להם מדוע בא בחזקה נגדם.

פירושים רבים מציינים את דרכו הערמומית והעקיפה של ראובן. כך הם דברי רבנו בחיי,¹⁰ המסביר שראובן ניסח את דבריו בזהירות כדי להציל את יוסף בלי לעורר חשד. הוא העמיד פנים שהוא דואג לאחים (שלא יהיו רוצחים) ולא ליוסף עצמו. נמצאנו למדים כי הימנעותו של ראובן מדיבור חד, ישיר וברור עם אחיו בטרם הושלך יוסף אל הבור, לא השיגה את מטרתה והביאה למעשה למכירת יוסף. אנו רשאים לשאול מה היה קורה אם ראובן היה נוקט בסגנון אחר, סגנון מנהיגותי הראוי לו ככבוד, מוכיח את אחיו בתקיפות ומונע כל פגיעה ביוסף?

לפי דברי ה"כלי יקר",¹¹ האחים חשבו שיוסף הוא בן מוות על פי דין, בגלל עבירותיו בלשון הרע ובריגול, ואשמתם הייתה במידת האכזריות שגילו כאשר לא שעו לתחינותיו, לכן הגיעה אליהם הצרה הזאת¹² (מידי יוסף המחופש). ראובן אמר להם עוד לפני המכירה כי הילד אינו בר עונשין, ולכן אם יהרגוהו יהיו בידיהם שתי עבירות; גם האכזריות וגם דרישת דמו של יוסף.¹³ לדעת ה"כלי יקר" ראובן אמר את הדברים, אך להבנתו, דברים מעין אלה יכול היה ראובן לומר, אך הוא לא

מאמר זה עוסק במנהיגותו של ראובן, בכור האחים, בכל הקשור לסיפור יוסף ואחיו, לאור דבריו והתנהגותו המפורטים בתורה וכפי שהובנו על ידי חז"ל והמפרשים לדורותיהם. בפתח הדברים נקדים, שכוונותיו הטובות של ראובן אינן מצויות במחלוקת, שהרי התורה מעידה על כך במפורש.¹ אנו עוסקים במנהיגותו של ראובן כפי שהיא משתקפת בארבע אמירותיו בקשר ליוסף, כפי שיפורט להלן:

לאחר שהאחים אומרים זה לזה: "הנה בעל החלמות הלזה בא ועתה לכו ונהרגו ונשליכוהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמתיו" (ל:יט-כא),² ראובן פונה לאחיו. דבריו מחולקים לשתי פניות שכל אחת מהן נפתחת במילה ויאמר:

דיבור ראשון: "וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נפש", ומייד בהמשך הדיבור השני: "ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו" (לז:כב). דיבורו השני של ראובן לא היה דיבור פתוח אמיתי וכן, ולא שיקף את דעתו האמיתית ואת כוונותיו באשר לעתידו של יוסף. התורה מעידה במפורש מה הייתה כוונתו האמיתית באומרה: "למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו", וכך גם משמע מפשט הכתוב בהמשך: "וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו. וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא" (לז:כט-ל). מסתבר שדבריו של ראובן לאחים: "ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא" הם רק תמצית של שיחה, שבה חשף ראובן בפני יתר האחים את כוונתו המקורית שלצערו לא התממשה.

מה בדיוק אמר ראובן לאחיו איננו יודעים. יש מפרשים³ שראובן הפציר באחיו לא להתייחס למשובות ילדות של נער צעיר, ולא לפגוע בו. לעומתם יש הסוברים,⁴ שראובן אמר לאחיו רק את מה שנאמר בתורה במפורש: "אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו" (לז:כב).⁵ בעל "תולדות יצחק"⁶ אומר:

אמר ראובן לא אמרתי אליכם בפירוש אל תחטאו בילד, אבל מה שאמרתי אליכם "השליכו

* אריה ארזי יועץ ארגוני, חוקר ומרצה על נושאי ניהול ומנהיגות בתורה ובתנ"ך, מחבר הספר "פניו אליך – פנים חדשות בפרשיות התורה". המאמר נכתב לעילוי נשמות הורי שאול ורות ואחותי גתית שהלכה לעולמה בטרם עת לפני 16 שנה. זכר כולם לברכה. לתגובות על arye.arzi@gmail.com

1 "למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו" (לז:כב).
2 ציטוטי הפסוקים במאמר הם מספר בראשית.
3 ספורנו על האתר, כך סוברים גם הנצי"ב, המלבי"ם.
4 אור החיים בפירושו על אתר ובעל תולדות יצחק.
5 זו גם דעת מדרש שכל טוב לבראשית מב:כב.
6 פירוש מהמאה ה-16 המשלב פשט ואלגוריה. חיבר אותו דודו של הרב יוסף קארו על בסיס דרשותיו.

7 הרב אלחנן סמט, "אל תחטאו בילד" (2015) במרשתת.
8 "אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו" (בר' לז:כב).
9 בפירושו על אתר.
10 בפירושו לבר' לז:כא.
11 בפירושו לבר' מב:כב.
12 בביטוי "הצרה הזאת", ה"כלי יקר" מתכוון לכל עימות בין יוסף המחופש לבין אחיו שבאו לקנות אוכל.
13 כמו שכתבה התורה "ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם" (בר' ט:ה).

אשיבנו אליך. ויאמר לא ירד בני עמכם כי אחי מת והוא לבדו נשאר וקראהו אסון בדרך אשר תלכו בה והורדתם את שיבתי בגיון שאולה (מב:לז-לח).

לא נעסוק כאן בפירושים השונים שניתנו לאמירה: "את שני בני תמית". די אם נציין שגם כאן דיבורו של ראובן אינו טוב, אינו מנהיגותי, ואינו נותן ביטחון, השראה או תקווה. בעל "תולדות יצחק" אומר: "זהו טפשות גדולה". בדומה לו אף רד"ק מכנה את דברי ראובן: "דבר סכלות". בהתאם לכך מובן סירובו התקיף של יעקב לבקשתו של ראובן.

המדרש מכנה את ראובן "בכור שוטה" ומוסיף בשם אבא נהוראי:

בשעה שהיה אדם אומר דבר מתקן לפני רבי טרפון היה אומר כפתור ופרח, ובשעה שהיה אומר דבר של בטלה היה אומר: לא ירד בני עמכם.

דהיינו דברי ראובן הפכו למילת קוד לדברי בטלה.

לסיכום

סקרנו את כל דברי ראובן בפרשיות יוסף:

1. ויאמר לא נכנו נפש (לז:כא).
2. ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו (לז:כב).
3. ויען ראובן אתם לאמר הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש (מב:כב).
4. ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך תנה אתו על ידי ואני אשיבנו אליך (מב:לז-לח).

בכל האמירות הללו לא הביאו דבריו לתוצאות חיוביות. ראובן לא גילה מנהיגות, אמירותיו לא היו אמירות תקיפות או משכנעות, וגם לא נתנו השראה ולא הפיחו רוח של תקווה. ייתכן שדיבור טוב יותר, ישיר ופתוח היה מביא לתוצאות טובות יותר.

ונסיים בזכותו של ראובן

המדרש אומר:²⁰

רבנו אמרי אמר ראובן הוא מונה אותי עם אחי ואיני מצילו, אני הייתי סבור שנדחתי מכח אותו מעשה, והוא²¹ מונה אותי עם אחי, שנאמר (בר' לז:ט): "ואחד עשר כוכבים משתחיים לי, ואיני מצילו". אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה פתחת תחלה בהצלת נפשות, חייך שאין מפרישין ערי מקלט תחלה אלא בתחומך, הדא הוא דכתיב (דב' ד:מג) "את בצר במדבר בארץ המישר לראובני".

מעשהו של ראובן וכוונותיו הטובות באשר להצלת יוסף זכו לשכר א-לוהי, כאשר עיר המקלט הראשונה היא בצר בנחלת ראובן. לדעת המדרש יש כאן מידה כנגד מידה. דהיינו, הצלה שניסה ראובן להציל את יוסף זיכתה אותו בגמול א-לוהי שנצטוו ישראל להפריש ולייחד את עיר המקלט הראשונה בנחלת ראובן.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון

עורכת לשון: רחל הכהן שיף

20 בראשית רבה פד:טו.

21 "אותו מעשה" - הכוונה למעשה בלהה; הוא = יוסף.

אמרם. ראובן יכול היה לומר, כי גם אם יוסף איננו צדיק, שהרי הביא את דיבתם רעה, עדיין אין הוא חייב מיתה, וכל רצון האחים להתנכל לו נובע מכך שהשנאה מקלקלת את השורה¹⁴. הטענה שראובן לא אמר דברים ברוח זו, נסמכת על דברי המדרש¹⁵ האומר:

למדתך תורה דרך ארץ שכשהאדם עושה מצוה היא עושה אותה בלב שמח. שאילו היה יודע ראובן שהקב"ה כותב אחריו "וישמע ראובן ויצילהו מידם", בכתפיו היה טוענו ומוליכו אצל אביו.

דברי המדרש תומכים בטענה שראובן יכול היה להיות ישיר יותר ותקיף יותר, ולמנוע את כל המהלך.

ראובן אותנטי?

הסופרת והחוקרת **Brené Brown**¹⁶ עוסקת

במושג "אותנטיות" וטוענת:¹⁷

"אותנטיות" היא אוסף של בחירות שעלינו לעשות כל יום. מהותה היא הבחירה להופיע ולהיות אמיתי. הבחירה להיות כנה. הבחירה לתת לאני האמיתי שלנו להיראות.

כמו כן היא סבורה, "שמנהיגות מצריכה אומץ להיות פגיע, להודות בטעויות ולהוביל מתוך יושרה". בדומה לכך טוען פרופ' **Bill George**: "מנהיגות אותנטית עוסקת בלהיות אמיתי, שקוף ונאמן לערכים שלך"¹⁸. בניגוד לאמירות אלה, ראובן לא התנהג ביושרה ולא באותנטיות.

דיבור שלישי של ראובן:

כאשר השליט המצרי (יוסף בטרם נתגלתה זהותו לאחיו) ביקש לאסור את אחד האחים עד להבאת בנימין, הביעו האחים חרטה אמיתית על מכירת יוסף באומרים: "אבל אשמים אנחנו על אחינו" (מב:כא). מייד לאחר מכן האשים ראובן את אחיו: "ועיני ראובן אתם הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש" (מב:כב). הספורנו מבאר:

הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד. שלא היה מתכוון להמיתכם כשעשה מה שעשה כאשר חשבתם, אבל היו מעשיו באשר הוא ילד בלתי פועל לתכלית מכוון. וגם דמו הנה נדרש, אין החטא הנדרש עתה האכזריות בלבד כאשר חשבתם, אבל גם דמו שחטאתם לשפוך דם נקי שלא היה בן מות כאשר חשבתם והנה בלי ספק מת בעבדותו.

לפי הספורנו, ראובן אמר לאחיו כי הם אשמים ונענשים על שני חטאים; גם על אכזריותם וגם על שפיכת דמו של יוסף. מה תרמו דברי ראובן בדיבורו השלישי בהקשר שבו הם נאמרו? תגובתו של ראובן מצטיירת כתגובה מייאשת, תגובה לא מנהיגותית בעליל, שאינה תורמת מאומה ואינה נותנת תקווה.¹⁹

דיבור רביעי של ראובן

בניסיונו לשכנע את יעקב לאפשר את הורדת בנימין אל ה"שליט המצרי", התורה מביאה ציטוט מהדיאלוג שביניהם:

ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך. תנה אתו על ידי ואני

14 ראו פירוש הטור הארוך על לז:כב.

15 ילקוט שמעוני על התורה קמ"א. חמישה דברים כמעט זהים מובאים גם במדרש ויקרא רבה ל"ד.

16 פרופ' ברנה בראון (Brené Brown) היא חוקרת, סופרת ומרצה אמריקאית מובילה, הידועה בזכות מחקרה פורצי הדרך על פגיעות (Vulnerability), בושה (Shame), אומץ (Courage) ואמפתיה (Empathy).

17 בספרה *The Gifts of Imperfection*, 2010. תרגום חופשי שלי ל: "Authenticity is a collection of choices that we have to make every day. It's about the choice to show up and be real. The choice to be honest."

18 **ביל ג'ורג' (Bill George)** הוא מנהיג עסקי, פרופסור באוניברסיטת הרוורד, סופר ומומחה מוביל בתחום המנהיגות, הידוע בעיקר בזכות מחקריו והגותו על **מנהיגות אותנטית**. ספרו "Authentic Leadership" היה לקלאסיקה בתחום.

19 ועיינו להרחבה במאמרו של הרב אלחנן סמט, "אל תחטאו בילד" (2015) במרשתת.